

SOCIÁLNÍ STÁT - WELFARE STATE

1. Pojem sociální stát (welfare state).

Stát je nejvýznamnějším aktérem sociální politiky

„Sociální stát“ je základní sociologický pojem

Jiné názvy: stát sociálního zabezpečení

stát sociálních služeb

asistenční stát

stát blahobytu

anglicky – welfare state, německy Soziale Stadt

Akcenty ve vývoji moderního státu:

18.st. - občanská práva - individuální svobody - rovnost před zákonem

19.st. - politická práva - účast na rozhodování - na moci

20.st. - sociální práva – zajištění minimální sociální a ekonomickou úrovně

Sociální stát zahrnuje - občanská, politická i sociální práva

Idea Welfare State: *sociální a ekonomické podmínky, v nichž lidé žijí, nejsou jen věci jednotlivců (skupin), ale věci veřejnou*

2. Faktory ovlivňující vývoj a konkrétní podobu sociálního státu.

Převážně vnitřní faktory:

- Kulturně historické faktory a z nich vyplývající ideologie
- Demografické faktory
- Ekonomické faktory, ekonomický růst
- Sociální struktura
- Politické faktory , politický systém, vývoj politických institucí a struktury
- Mobilizace dělnické třídy, vliv dělnických stran a nátlakových skupin
- Sociálně psychologické faktory

Převážně vnější faktory:

- Rozvoj techniky
- Mezinárodní standardizace a technická pomoc
- Mezinárodní situace
- Kulturní difúze
- Zahraniční vlivy (ekonomické, politické, ideologické)
- Globalizace

3. Typologie (modely) sociálního státu

liberální, konzervativní, sociálně-demokratický

Název:	Kriteria poskytování služeb
Liberální	individuální pracovní úsilí
Reziduální	
Konzervativní	Pracovní výkon s ohledem na udržení tradic a statusových rozdílů
Pracovně výkonový	
Korporativní	Vliv korporací (profesních aj.)
Sociálně demokratický	Univerzalistický přístup
Institucionálně-redistributivní	Všichni platí, všichni dostávají

Hlavní rysy států veřejných sociálních služeb

Charakteristiky	Reziduální	Pracovně výkonový	Institucionálně redistributivní
	Liberální	Konzervativní	Sociálně demokratický
Odpovědnost státu	minimální	optimální	totální
Distribuce podle potřeb	marginální	sekundární	primární
Rozsah povinně poskytovaných služeb	omezený	extenzivní	úplný
Populace krytá povinně poskytovanými službami	menšina	většina	všichni
Výše příspěvků	nízká	střední	vysoká
Část národního důchodu určená na služby poskytované státem	nízká	střední	vysoká
Zkoumání potřebnosti	primární	sekundární	marginální
Povaha klientů	chudáci	občané	členové společnosti
Status klientů	nízký	střední	vysoký

4. Vývoj sociálního státu

Přípravné období:

1. konec 19. a začátek 20 st.

Odpověď na problémy, které nastolila průmyslová revoluce v duchu ideí moderního státu - sociální tlak – marxismus (Komunistický manifest 1848), sociální aktivity Církve (Rerum novarum 1891)
úrazové pojištění; sociální zákony, státní paternalismus (Bismarck)

2. 30. léta – světová hospodářská krize, 2. světová válka

Státní zásahy do ekonomiky J. M. Keynes

USA - New Deal - Roosewelt

Evropa - Skandinávie - Myrdal, VB – Beveridge, ale také - Hitler – Německo

Etapy sociálního státu:

1. 1945 - 1962

poválečná obnova, pocit solidarity, spolupráce v ekonomické a sociální oblasti mezinárodní instituce - OSN, Marshallův plán, OECD, Rada Evropy, komunistická varianta sociálního státu

2. 1962-1973

sociální a ekonomická expanze, růst blahobytu a sociálních jistot - „zlatý věk“ sociálního státu

60.léta - varovné signály - studentská hnutí, globální problémy, Římský klub

3. 1973 - 1980

krize a stagnace sociálního státu - 1. a 2. ropná krize

4. 1990-

přehodnocování a hledání nových konceptů sociálního státu

5. Krize sociálního státu

Příčiny:

- pokles tempa růstu HDP na 1 - 3 % (1991 - 1 %)
- růst veřejných výdajů - 5 %
veřejné výdaje až 60 % HDP
- růst zadluženosti
- ztráta sociálního konsenzu (legitimity), bohatí nechtějí doplácet na chudé
- ztráta efektivnosti - nárůst byrokratického aparátu
vzrůst výdajů na státní aparát
- „nedostatek“ veřejných sociálních služeb, poptávka roste neomezeně

Ohrožující skutečnosti:

- rostoucí nezaměstnanost
- demografický vývoj – stárnutí populace
- růst výdajů na zdravotnictví
- oslabení fungování rodin
- globalizace – migrace

6. Kritika sociálního státu

zprava - neoliberalové – konzervativci, „nová pravice“
„svoboda a rovnost jsou neslučitelné“

„sociální stát nepodporuje fungování společností, brzdí iniciativu, je neefektivní, despotický, vede ke komunizmu“

zleva – marxisté, komunisté

- kapitalismus je nereformovatelný, nespravedlivý.

Je třeba zrušit soukromé vlastnictví výrobních prostředků

7. Pozitiva sociálního státu

- snižuje sociální nerovnosti - vytváří pocit sociálního bezpečí
- podporuje sociální konsenzus - sociální smír – sociální kohezi
- zaměstnává velký počet pracovníků - zvyšuje zaměstnanost
- organizuje aktivní politiku zaměstnanosti - úřady práce
- zvyšuje kupní sílu obyvatelstva (min. příjem, sociální dávky),
- vytváří veřejné zakázky
- zajišťuje přípravu na povolání (investice do budoucnosti) reprodukce pracovních sil
- nevynaložení některých sociálních výdajů znamená vyšší náklady v budoucnu (školství, zdravotnictví)

8. Trendy sociálního státu na konci 20. století.

Hledání kompromisu mezi jednotlivými přístupy – „welfare-mix“

Idea sociálního státu musí být zachována, jde o způsob jejího naplnění.

Zachování specifík jednotlivých zemí – pluralita.

Nemůže existovat jednotný model.

Vyváženost mezi angažovaností státu a nestátních subjektů.

Význam morálních faktorů. Moderní společnost nemůže existovat bez solidarity.

..

9. Budoucnost sociálního státu?

Problém sociálního státu je jedním z největších témat dneška. Všichni mluví o nutnosti jeho reformy, zeštíhlení, zefektivnění, ti radikálnější dokonce o jeho zrušení. Proč je sociální stát v krizi? A existuje z ní nějaká cesta ven? Na těmito otázkami se zamýšlejí sociologové i ekonomové:

Antony Giddens (Global Viewpoint 2005 – Lidové noviny 15.11.2005):
Evropský sociální systém se y ubírá v různých zemích různými cestami, a proto se také musí vyrovnávat s problémy různého druhu.

Evropský sociální model, který připouští dvacet milionů nezaměstnaných, potřebuje změnu. Nezaměstnanost se totiž soustřeďuje právě v zemích, kde nedošlo k reformě trhu práce -ve Francii, Německu a Itálii. Všechny evropské země, kterým se v posledních deseti až patnácti letech dobře dařilo, toho dosáhly jen proto, že mají flexibilní trh práce - a to aniž bychom přistoupili na americký model „přijmout, nebo vyhodit podle potřeby“.

Co by, vcelku vzato, reforma pro tyto důležité evropské země znamenala? Více investic do výzkumu a technologií. V této oblasti jsou na čele skandinávské země. Reorganizaci vyššího vzdělání, včetně zavedení odpovídajících poplatků. Otevřenější kapitálové trhy, které by vytvořily atraktivní prostředí pro investory. Německo například spoléhá v investicích více na síť firem než na globální kapitálové trhy. A konečně, jak už jsem řekl, také flexibilní pracovní; trh včetně aktivní pomoci pracovníkům v přizpůsobování se technologickým změnám tak jak je tomu ve Skandinávii.

Země jako Francie, Španělsko a Itálie mají nejmenší porodnost v lidské historii. To je záležející především v tak katolické zemi jako je Itálie. Domnívám se, že tento protimluv je výsledkem ženské emancipace. Ženy, které chtějí pracovat, nemají mimo tradiční rodinu žádnou oporu, a tak přestávají mít děti.

Hlavní demografický rozdíl mezi Evropskou unií a Spojenými státy je jednoznačně způsoben tamější dlouhodobou masovou imigrací. Jen díky tomu je dnes americká společnost mladší a schopná se obnovovat.

Imigrace může mít na řešení penzijní krize v Evropě pozitivní vliv, vyřešit ji však nemůže. K tomu by bylo třeba obrovského přílivu imigrantů. Jiným aspektem odpovědi na tuto otázku je ale pozitivní pohled na stárnutí, tak jak se to víc a víc děje ve Spojených státech, a to tím, že zajistíme starším lidem právo na práci. V Evropě pracuje jen třiatřicet procent mužů starších osmapadesáti let. Ve Spojených státech je to šedesát procent, v Japonsku šedesát šest procent. Celá koncepce brzkého odchodu do důchodu v Evropě musí být revidována.

Existuje způsob, jak krizi sociálního státu překonat? Může sociální stát v nějaké reformované podobě existovat vedle dnešní globální ekonomiky? „Navrhovaná řešení,“ tvrdí ve své knize *Soumrak sociálního státu* Jan Keller, „jsou buď příliš

dílčí, takže celkovou krizi mohou zmírnit přinejlepším jen okrajově, anebo jsou naopak natolik radikální, že jsou při dnešní konstelaci ekonomických a politických sil prakticky neprůchodná. Prvořadým problémem je již to, že neexistují vrstvy, které by nějakou vizi změny přijaly za svůj program. Dnešní chudina není disciplinovaným proletariátem minulosti a střední vrstvy jsou příliš atomizované.“

Zygmunt Bauman (*Individualizovaná společnost*) žádný konkrétní recept na záchranu sociálního státu nenabízí. Podle něj jde především o změnu pohledu. Nejde primárně o ekonomický, ale o etický problém. „Lidskou společnost bychom měli měřit kvalitou života jejích nejslabších členů. A jelikož podstatou veškeré mravnosti je zodpovědnost, kterou na sebe bereme za lidskost života ostatních lidí, je to rovněž měřítko etické úrovně společnosti. Domnívám se, že je to jediné měřítko, které sociální stát snese, ale také jediné, které potřebuje. Možná si sociální stát tímto měřítkem nedokáže získat přízeň všech lidí, na jejichž podpoře závisí jeho osud; je to však také jediné měřítko, které rozhodně a jednoznačně hovoří v jeho prospěch.“

Tyranie a všudypřítomnost ekonomického myšlení je ovšem jednou ze základních charakteristik naší doby. Sám Bauman na jiném místě své knihy možnost nějakého vzkříšení etického pohledu na svět zpochybňuje. „Jednotlivcům byla poskytnuta svoboda nevídaných rozměrů, avšak za cenu nevídané nezajištěnosti. A kde je nejistota, tam zbývá jen velmi málo času na péči o hodnoty, které překračují rovinu každodenních starostí. Nemůžeme se starat o to, co vydrží déle než prchavý okamžik.“

Shrnutí:

Hlavní rizika vytvářející rizikové skupiny klientů sociálního státu:

- nezaměstnanost
- rodina – mateřství
- zdravotní stav populace – životní styl
- stárnutí populace

Změny, které přináší postindustriální společnost:

- změny v technicko-ekonomické oblasti – technický rozvoj přinášející růst produktivity práce, přesun aktivit do sektoru služeb
- flexibilizace práce (zmenšení podílu klasických zaměstnán)
- flexibilizace rodiny
- stárnutí populace
- globalizace – vliv nadnárodních firem (konkurence schopnost, trh práce, oslabování vlivu národních států)

Problém financování sociálního státu:

- Tlak na snižování daní – nadnárodní firmy – snižování nákladů
- Klesající počet zaměstnaných a podíl klasického zaměstnání vede ke snížení plátců sociálního pojištění (střední třída)
- Vzdávající potřeba sociálních služeb – roste podíl „chudých“

Ulrich Beck: *Riziková společnost. Na cestě k jiné moderně*

Sociologické nakladatelství, Praha 2004, 431 strana ,

Zygmunt Bauman: *Individualizovaná společnost*

Mladá fronta, Praha 2004, 290 stran

Jan Keller: *Soumrak sociálního státu*

Sociologické nakladatelství, Praha 2005, 158 stran